

Utvärdering av de allmänna valen 2022

Valnämndens uppgift är att organisera och genomföra val och folkomröstningar. Kort innebär detta att alla som vill rösta ska ges möjlighet att göra det, att valet genomförs så att valhemligheten inte röjs och att valet i övrigt genomförs på ett säkert sätt och att fusk inte kan förekomma.

Inför valen 2022 har en del förändringar gjorts vilket motiverar att en mer omfattande utvärdering görs. Denna utvärdering gör dock inte anspråk på att vara heltäckande men bedöms ha ett värde inför kommande val. Utvärderingen kommer också att tillställas länsstyrelsen och valmyndigheten.

Arbetsplan för valnämnden

Inför valen 2018 och 2022 har en särskild arbetsplan tagits fram. Planen är till god hjälp och ger förberedelserna en struktur och ökar säkerheten så att medarbetare i någon mån kan täcka upp för varandra. Senast i augusti året innan val måste valnämnden ta ställning till distriktsindelningen (gäller inte val till EU-parlamentet eller folkomröstningar). Förberedelsearbetet i övrigt bör påbörjas i november året innan. Med väl kända rutiner blir det också lättare att klara förberedelserna på den begränsade tid som står till förfogande om det blir ett extra val. Erfarenheterna från årets val av detta sätt att arbeta är goda.

Det är viktigt att kommunledningen hålls informerad om vilka personalresurser som krävs både kontinuerligt och närmare inpå ett val och att beredskap finns om längre sjukfrånvaro uppstår.

Det är kostsamt att genomföra ett val. Kommunfullmäktige fastställer vanligtvis i november budgeten för nästa år och detta gäller även valnämnden. En stor del av kommunens kostnad för valet täcks av statsbidrag. Besked om statsbidragets storlek erhålls först i mars-april valåret. Underlaget för kommunfullmäktiges beslut är därför något osäkert vilket man bör vara medveten om.

Förberedelser

Förberedelsearbetet är omfattande och här tas endast några av de mer omfattande arbetsuppgifterna upp.

1. Rekrytering och utbildning av röstmottagare

Under en lång rad val har röstmottagare i huvudsak rekryterats från de politiska partierna. Det är dock viktigt att valen genomförs med stor öppenhet och det bör vara möjligt för allmänheten att anmäla intresse för uppdragen som röstmottagare. Annonsering efter röstmottagare påbörjades i februari i olika medier. Annonseringen upprepades och ett par tidningsartiklar hjälpte till så att ett tillräckligt antal intresserade anmälde sig. Glädjande var att ett stort antal personer som inte varit med

tidigare anmälde intresse och att det också skedde en viss föryngring i gruppen. Detta öppna förfarande bör behållas.

För alla röstmottagare fanns krav på att genomgå viss utbildning. Valmyndigheten har tagit fram en digital utbildning som samtliga röstmottagare uppmanats att ta del av. Lokalt har två utbildningstillfällen hållits för ordföranden och dennes ersättare och ett för övriga röstmottagare. Utbildningarna har getts vid flera tillfällen där så långt möjligt de olika arbetslagen hållits samman. Utbildningarna har varit uppskattade och kombinationen av digital och lokal utbildning har fungerat väl. Inför kommande val bör samma upplägg kunna användas men att den lokala utbildningen har något eller några mer praktiska inslag.

2. Röstnings- och vallokaler

I mycket god tid innan valet gjordes en inventering av tänkbara röstnings- och vallokaler. Erfarenheten från EU-valet 2019 visade att kraven på insynsskyddade röstsedelsställ kräver mer utrymme varför en noggrann genomgång var nödvändig. Byte av ett par lokaler har av detta skäl gjorts. Vidare har några lokaler bedömts som möjliga att använda och funnits med i planeringen som reservlokaler om något skulle inträffa. Lokalerna har fungerat som tänkt, varit lätta att hitta och tillgängliga. I varje lokal har det funnits två röstsedelsställ med insynsskydd för att få ett bra flöde och minimera köbildning. Trots detta har det i några lokaler uppstått viss köbildning och skälen till detta kan behöva analyseras ytterligare. I detta sammanhang bör nämnas att bemanningen i både röstning- och vallokaler har ökats.

3. Valmaterial, beställning och leverans

Valmyndigheten tillhandahåller allt valmaterial och beställning sker i det särskilda systemet Valid. Det har med något undantag fungerat som tänkt. I vallokalerna har det uppstått viss osäkerhet om hur en del blanketter ska fyllas i. Detta kan som tidigare nämnts åtgärdas med mer praktiska inslag i utbildningen.

Efter valet, precis som efter tidigare val, kan konstateras att ett mycket stort antal röstsedlar inte använts och detta upplevs som ett stort slöseri.

4. Informationsplan

Arbetet med att ta fram en informationsplan blev inte helt lyckat. Arbetet var mer omfattande och tidskrävande än vad som först bedömdes. Det var t.ex. nödvändigt att annonsera efter röstmottagare innan informationsplanen var klar. Någon skada har inte skett på grund av detta men det är angeläget att ha en väl genomarbetad informationsplan med klarlagda ansvarsområden och tydliga rutiner. Den måste också anpassas till den informationsplan valmyndigheten tar fram. Det är här fråga om viktig samhällsinformation som valnämnden är ansvarig för och detta arbete bör ske i kommunens organisation och ej läggas ut externt som idag.

5. Säkerhetsfrågor

Inför årets val har säkerhetsfrågorna ägnats större uppmärksamhet än tidigare. Ämnet är stort och berör inte bara valnämnderna utan ett flertal statliga organ, politiska partier, media med flera och ansvarsgränserna är svåra att dra. För valnämnderna är det i första hand fråga om säkerheten kring röstnings- och vallokaler samt olika transporter av röster, informations- och datasäkerhet för att nämna några. Säkerheten vid politiska sammankomster och demonstrationer liksom säkerheten för enskilda politiker ligger utanför valnämndernas ansvarsområde. Ryktesspridning och desinformation kan beröra en valnämnd, t.ex. felaktiga uppgifter om öppettider i röstnings- och vallokaler, och en väl genomarbetad informationsplan är då bra att ha.

Valmyndigheten har tagit upp säkerhetsfrågorna i olika sammanhang och också utarbetat en mall för hur en valnämnd kan göra en versamhetsskyddsanalys. Ett stort arbete har lagts ner på att göra en sådan och den bör kunna användas vid kommande val med vissa justeringar för vunna erfarenheter och succesivt ändrade förutsättningar. Analysen ledde till vissa ändringar i rutiner och bemanning vid årets val och säkerhetstänkandet finns med i planeringen på ett mer påtagligt sätt än tidigare. Detta innebär samtidigt att en avvägning måste göras mellan allmänhetens intresse av stor öppenhet kring valprocessen samtidigt som den genomförs på ett säkert sätt. Det finns inte något enkelt svar här utan fortsatta diskussioner både på central och lokal nivå krävs.

Valets genomförande

Förtidsröstningen liksom den ambulerande röstmottagningen genomfördes utan problem enligt uppgjord planering. Den ambulerande röstmottagningen är uppskattad och bör erbjudas vid kommande val. Genom ökad bemanning har det varit möjligt att hjälpa röstande som varit osäkra och t.ex. haft svårt att hitta röstsedlar för det parti man vill rösta på liksom att ha god kontroll på ordningen i röstsedelsställen .

Genom ändrad distriktsindelning fanns inte vallokalerna i Gripenberg och Adelöv kvar men möjlighet att förtidsrösta i de gamla lokalerna under tiden 8-20 på valdagen erbjöds. Om denna möjlighet ska erbjudas fortsättningsvis, eventuellt med kortare öppettider behöver diskuteras.

Under valdagen har det i stort flutit på som planerat och några allvarliga incidenter har inte rapporterats. Vid några vallokaler har viss köbildning uppstått och vid en har kön varit så lång att röstande gått hem och återkommit senare. Köbildningen uppstod trots att förtidsröstningen uppgick till ca 50 % och detta är något som måste uppmärksammas inför kommande val.

Under förberedelsearbetet visade det sig att bemanningen var knappt tilltagen och en längre sjukskrivning ställde till problem. Detta visade sig under valdagen då det uppstod brist på material, bl.a. valkuvert i vallokalerna och mycket tid under valdagen gick åt för att lösa detta. Inför kommande val måste bemanningen tas upp med

kommunledningen och resurser avsätts, både personellt och utbildningsmässigt, så att förberedelser och genomförande sker på ett säkert sätt.

Direkt på valdagens morgon distribuerades förtidsrösterna ut till vallokalerna. Det visade sig dock svårt att under dagen hinna med att granska dessa och göra avprickningar i röstlängden. Skälen härför tycks vara dels ett stort antal förtidsröster, dels en jämn ström av röstande i vallokalen vilket medförde att röstlängden bara tillfälligtvis vara tillgänglig för avprickning av förtidsrösterna. Ett förslag som kommit från en röstmottagare är att ordföranden och en person till från varje distrikt samlas i en gemensamlokal, t.ex. kommunfullmäktigesalen, på lördagen och granskar de så långt inkomna förtidsrösterna. Förslaget är intressant och det bör undersökas om det är förenligt med nu gällande regelverk, t.ex. att det är fråga om en offentlig förrättning.

Valsedelställen med insynsskydd har fungerat som tänkt. Genom utökad bemanning har osäkra väljare kunnat få hjälp och ordningen i ställen kunnat kontrolleras. Genom att ha partimarkerade sedlar intill sedlarna med personnamn har dock viss osäkerhet uppstått. En vanlig fråga har varit om man måste ta en sedel av varje trots att det anges att det bara får vara en sedel i ett valkuvert. Vid sammanräkningen har det också visat sig att valkuvert med två sedlar slunkit förbi röstmottagarna och innehållit just en partimarkerad sedel och en med personnamn för samma parti. Genom att placera partiernas sedlar för de tre valen i samma nivå har det med nödvändighet uppstått tomma fack i ställen då flera partier inte ställer upp i samtliga val. Detta har av flera röstande uppfattats som att det fattas röstsedlar, oklart för vilket parti, och skapat osäkerhet.

När man efter avslutad sammanräkning i vallokalerna kom till valnämndens kansli för att lämna valkassarna tog mottagandet längre tid än beräknat och väntetider uppstod. Inför kommande val bör man överväga att ha två arbetslag som tar emot och kontrollerar valkassarna.

Vid genomgången av valkassarna visade sig mindre fel i hur blanketter var ifyllda och det framfördes både frågor och synpunkter från flera ordföranden som vittnade om viss osäkerhet. En åtgärd som nämnts tidigare är att i utbildningen ha fler praktiska moment.

Incidentrapportering

Valmyndigheten har utvecklat en särskild rutin för incidentrapportering. Några rapporter om direkta störningar under förtidsröstningen eller under valdagen har inte inkommit till valnämnden. Rykten om att valsedlar för något parti saknats har vid kontroll inte visat sig stämma. Två incidenter har rapporterats till valmyndigheten. Den ena rör partis rätt att få partimarkerade sedlar utlagda och den andra att förtidsröster lagts i urnan innan röstmottagandet avslutats. Partiet Bevara Akutsjukhusen (BA) ställde endast upp i valet till regionfullmäktige och hade i god tid lämnat in sina personvalsedlar så att dessa fanns i valsedelställen under förtidsröstningen och under valdagen. Efter det att förtidsröstningen påbörjats kom en försändelse från valmyndigheten med partimarkerade sedlar för BA. Dessa kom inte att läggas ut förrän

i ett senare skede efter ett påpekande från BA. Detta var ett förbiseende från valnämndens sida. När det gäller den felaktiga hanteringen av förtidsröster, som kunde berövat någon möjligheten att ångerrösta men inte gjorde det, är det en utbildningsfråga.

Valdeltagande

Ett högt valdeltagande ökar ett vals legitimitet. Valnämndens insatser består i huvudsak av att ha tillgängliga röstnings- och vallokaler, generösa öppettider, ambulerande röstmottagning och en god information om detta. Vidare är tilliten till att ett val genomförs på ett säkert sätt, att valhemligheten är skyddad och att fusk inte kan förekomma viktigt för att valdeltagandet ska vara högt.

Det är viktigt att valnämnden är helt neutral. Varje röstberättigad har att i första steget ta ställning till om man ska rösta. Detta ställningstagande får valnämnden inte påverka utan valnämndens uppgift är att göra det så lätt som möjligt att rösta. Under valrörelsen har framförts synpunkter på att valnämnden borde varit mer aktiv i att uppmana röstberättigade att rösta men är således inte möjligt. Det som kan diskuteras är särskilda informationsinsatser mot vissa grupper, t.ex. förstagångsröstande. Här har kommunen, i synnerhet valnämnden, ett ansvar. Valnämnden och demokratikommittén bör här överväga ett samarbete. Självklart har partierna en viktig roll när det gäller valdeltagande och legitimitet men det berörs inte här.

Jämfört med valdeltagandet 2018 var det ett lägre valdeltagande i år både i riket och i Tranås när det gäller riksdagsvalet. I kommun- och regionvalen var det också ett lägre valdeltagande i år. Det har på nationell nivå spekulerats i möjliga orsaker till det lägre valdeltagandet och underhand kommer säkert en del forskningsresultat. På lokal nivå finns skäl att analysera statistiken över valdeltagande, inte minst på distriktsnivå, och för varje val. En intressant fråga är t.ex. varför valdeltagandet skiljer sig mellan distrikten. Analyser av detta slag bör dock göras av demokratikommittén som har att överväga insatser för att nå ett högt valdeltagande.

Några avslutande kommentarer och förslag

Röstmottagarna har i en enkät getts möjlighet att framföra synpunkter på utbildning, lokaler och hur de upplevde själva valdagen. En del av synpunkterna återfinns i texten ovan. Vidare har de anställda vid serviceenheten diskuterat erfarenheterna och framfört förslag på förbättringar. Valnämndens uppgift är inte att ta ställning till de olika förslag som framförs utan detta ligger på förvaltningsnivå. Valnämndens uppgift är snarare att medverka till att det finns resurser, både budgetmässigt och personellt att genomföra de goda förslag som framkommit.

Tranås 7 november 2022

Kurre Carlson (L)
Ordförande

Eva Klahr
Sekreterare